

Наталія Григорівна Полторак,
викладач вищої категорії
Дніпрорудненського індустріального коледжу,
м. Дніпрорудне, Запорізька обл.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3761-4674>

УДК 378.091

DOI: <https://doi.org/10.32405/2309-3935-2019-4-17-21>

СУТНІСТЬ І ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЗАОЧНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація.

У статті обґрунтовано необхідність самостійної освітньої діяльності студентів під час заочної форми навчання у ЗВО, що планується, виконується за завданням, під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника, але без його прямої участі.

У сучасній вищій школі роль науково-педагогічного працівника дедалі частіше зводиться до організації пізнавальної діяльності студентів. Пізнання студент повинен здійснювати самостійно, що має принципову значущість. Лише знання, які здобуті власною працею, є міцними, глибокими та дієвими. Лише за допомогою напруженої мозкової діяльності можна досконало оволодіти навчальним предметом.

Заочна форма навчання формує навички самостійної діяльності і відіграє значну виховну роль. Вона формує самостійність як важливу рису характеру, що займає провідне місце в структурі особистості сучасного фахівця.

Ключові слова: самостійна пізнавальна освітня діяльність; режим; планування.

У процесі підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодий спеціаліст» важливою є система заочного навчання, що постає органічною частиною загальної системи освіти і надає можливість працюючій молоді здобувати середню освіту та кваліфікацію без відриву від виробництва.

Підготовка фахівців на заочних відділеннях здійснюється з різних спеціальностей. Студенти заочних відділень коледжів працюють за професіями, які споріднені з обраною спеціальністю. Організація навчання на заочному відділенні має специфічні особливості, адже передбачає підготовку фахівців з більшості встановлених для коледжів спеціальностей, за винятком більш складних, а також тих, де встановлено значний обсяг обов'язкових лабораторних та інших практичних занять, що потребують безпосереднього керівництва з боку науково-педагогічних працівників.

Необхідно зазначити, що достатня якість підготовки досягається за умови, якщо освітня діяльність студентів заочних відділень проходить плано-мірно, без зривів, а студент ставиться до неї свідомо, працюючи організовано та цілеспрямовано. Без єднання самостійної освітньої діяльності студента з добре організованою діяльністю на виробництві та не менш добре організованим закладом вищої освіти

(ЗВО) неможливим постає забезпечення повноцінної підготовки фахівців заочної системи [2].

Організація та планування самостійної діяльності студентів-заочників.

Чітке планування й організація самостійної діяльності відіграють вирішальну роль в оволодінні студентом-заочником програмним матеріалом. Відповідно до навчальних планів, на заочних відділеннях коледжів розробляють (за всіма спеціальностями) індивідуальні навчальні графіки, де вказано, які предмети має вивчати заочник на кожному курсі, в якій послідовності, скільки контрольних робіт має бути виконано в процесі самостійної роботи над кожним предметом і які терміни здачі іспитів. Індивідуальний навчальний графік є основним документом, що регламентує самостійні заняття студента-заочника. Передбачені контрольні роботи та іспити мають бути обов'язково здані студентами-заочниками впродовж навчального року.

З метою надання допомоги студентам-заочникам для виконання самостійної роботи над вивченням предметів складають методичні рекомендації. У них визначено порядок вивчення кожної теми та більш складних розділів, наведено питання для самоперевірки, а також подано розв'язання типових задач, контрольні завдання та рекомендації щодо

їх виконання. У програмі предмета і в методичних рекомендаціях зазначено також список навчальної літератури, номери вправ і завдань рекомендованих для самостійного виконання.

У контексті заочної форми навчання проводиться робота з упровадження певних форм дистанційного навчання. Для цього на веб-сторінках (google-клас) розміщують навчально-методичні матеріали (методичні рекомендації для самостійного опрацювання освітньої літератури в міжсесійний період, збірники тестових завдань для самоконтролю засвоєння навчального матеріалу тощо) з метою доступу до них через Інтернет.

В Інтернеті можна знайти значну кількість спеціальної літератури, програм, тематичних баз даних, енциклопедій і довідників. Сьогодні можна правомірно говорити про наявність цілої системи електронних бібліотек зі своїми пошуковими засобами, що дають змогу швидко знайти потрібну літературу [1; 6].

Для студентів-заочників (особливо – для студентів нового прийому) у технікумах проводять установчі сесії, на яких вони ознайомлюються з методикою вивчення предмета, складними розділами програми та змістом навчальної літератури. Це забезпечує допомогу студентам-заочникам шляхом своєчасної та правильної організації самостійної діяльності над вивченням програмного матеріалу. У період лабораторно-екзаменаційних сесій, як і в міжсесійний період, для студентів-заочників організуються консультації. Поширеними формами очних групових консультацій є установчі, оглядові консультації, консультації з окремих тем тощо.

У контексті освітнього процесу студент вступає не лише як об'єкт, а й як суб'єкт процесу. Щоб оптимізувати цей процес, він, як об'єкт, має розуміти закономірності процесу, легко, з постійною готовністю, підкорятися керівним впливам науково-педагогічного працівника. Як суб'єкт, студент має: пізнати психолого-фізіологічні закономірності й особисті можливості засвоєння; опанувати ефективні засоби управління собою, працюючи з науково-педагогічними працівниками та під час самостійної роботи; діяти як соратник педагога, у постійному союзі з ним.

Усьому зазначеному вище студента потрібно навчити. Однак, не лише епізодичні, а й планомірні бесіди та лекції не дають потрібного результату. Для цього необхідна спеціально організована система навчання, в якій бере участь, відповідним чином підготовлений педагогічний колектив та адміністрація ЗВО [4; 6].

Режим студента-заочника

Правильний режим роботи та відпочинку – це одна з важливих умов високопродуктивної та виробничої навчальної діяльності та відмінного стану здоров'я студента.

Забезпечити стабільність режиму досить не просто, адже розпис і види занять, а також час

основної виробничої діяльності часто не є постійними за днями тижня та тижнями семестру. Однак певні мінімальні вимоги можливо виконати. Зокрема кожен день потрібно починати в один і той же час. Після підйому обов'язково потрібно виконувати фізкультурну зарядку, водні процедури, обов'язковими також є домашні справи (прибирання, приготування їжі тощо) та сніданок. Перед початком освітньої діяльності рекомендується короткочасна піша прогулянка (15–20 хв).

Після основної професійної та перед самостійною освітньою діяльністю необхідною є годинна перерва. Для багатьох студентів-заочників корисним буде короткотерміновий сон (5–10 хв).

У дні сесії, коли аудиторні заняття тривають 6 год, утом в студента-заочника настає через 3,5–4 год напруженої самостійної діяльності за нормальних умов з ритмічним чергуванням – 50–55 хв розумової діяльності та 5–10 хв короткотермінового відпочинку, заповненого фізкультурними вправами в провітрюваному приміщенні, виконанням нескладних домашніх справ (підмести підлогу, вимити посуд тощо).

За 30–40 хв до сну необхідно закінчити розумову діяльність і здійснити спокійну прогулянку на свіжому повітрі. Це забезпечить здоровий, корисний сон. На нічний сон необхідно відводити 7–8 годин. Скорочення або збільшення звичної тривалості сну на 1 год однаково несприятливо впливає на продуктивність розумової діяльності (вона знижується на 15–20 %) [1; 4].

Час, що відводиться для відпочинку, потрібно присвячувати активному відпочинку: спортивним іграм, художній і технічній творчості, фізичній діяльності.

Режим студента-заочника за часом має бути постійним. Така ж вимога є важливою для режиму харчування. Рекомендованим є чотириразове харчування з інтервалом у 4–5 годин. Доведена помилковість думки деяких студентів-заочників стосовно того, що міцна кава та куріння допомагають в умовах тривалих і напружених занять (наприклад, у підготовці до іспитів). Ці «збуджуючі засоби», як і спиртні напої, призводять до зниження розумової працездатності, а тому їх необхідно виключити з раціону.

Робоче місце студента, зміст навчання

Продуктивність самостійної освітньої діяльності студента-заочника та інтенсивність наростання втоми залежать від робочого місця. Головною його приналежністю є письмовий стіл, який розташований так, щоб природне освітлення падало з боку «неробочої» руки (для лівші – праворуч). Джерело штучного освітлення (настільну лампу) встановлюють з цього ж боку. Вона має бути з регульованим абажуром, положення якого повинно бути таким, щоб світло не падало в очі, а було спрямовано на сторінки книги, зошита тощо. Поруч зі столом розміщують книжкову шафу, етажерку або підві-

шують полиці (їх можна підвісити і над столом). Там необхідно зберігати підручники, довідники, словники, оперативно-необхідні книги, журнали тощо. Висота стільця має відповідати зросту студента-заочника: нижня частина грудної клітки (місце, до якого підходять нижні ребра) має розташовуватися на 1–2 см вище рівня площини столу. Поряд зі столом студента-заочника технікуму має зберігатися креслярська дошка та рейшина (або креслярський комбайн). Креслярську дошку зручно використовувати як верхню плиту столу. Також на робочому місці необхідно мати: набір кулькових ручок та олівців різного кольору, мікрокалькулятор, лінійку, косинці 30° і 45° , шаблони з отворами різної форми та розмірів, 2–3 лекала, ніж, ножиці, клей, гумки (ластики), штатив для читання книг, скриньки для карток. На столі повинні знаходитися лише ті предмети, що є необхідними для розумової діяльності на цей момент, а все інше – в шафі (на етажерці, на полицях), в ящиках столу або на спеціальних підвісках, укріплених на боковій частині столу. Кожен предмет повинен мати раз і назавжди визначене місце, щоб студент-заочник міг знаходити їх на дотик, адже це важливо для економії часу [6].

Спостереження показують, що без такого порядку студент витрачає на пошуки будь-якої дрібниці (олівця, циркуля, гумки тощо) від двох до десятка хвилин, а в сумі – досить значну частину часу, призначеного для самостійної розумової діяльності. Безлад на столі, хаос серед предметів дезорганізує увагу та призводить до передчасної втоми. Основні об'єкти самостійної освітньої діяльності (книга, зошит, папір, креслення) мають добре освітлюватися. Правильним для читання розташуванням книги вважається нахил під кутом 45° до площини столу з відстанню до очей – 30 см. Таке розташування надає можливість зберігати для верхніх і нижніх рядків майже однакову відстань від тексту до очей, не змушує напружувати зір для зміни фокусування, зберігає постійну перпендикулярність площини тексту до променя зору. З огляду на це, необхідно користуватися спеціальним штативом. Комп'ютер необхідно встановити на спеціальному столі, що відповідає вимогам ергономіки.

Під час занять студента-заочника в приміщенні має бути тихо, адже зайвий шум може негативно впливати на увагу. Про це потрібно домовитися з членами сім'ї, а в гуртожитку встановити обов'язкові для всіх години занять, під час яких у кімнатах, коридорах дотримується повна тиша. Непереборні шуми (транспорту, будівельних механізмів тощо) студент має привчити себе не чути. Цього можна досягти завдяки тренуванню уваги та вихованню в собі зосередженості. Мозок використовує понад 20 % кисню, що надходить до організму. Тому в умовах напруженої розумової діяльності, під час самостійних занять, необхідно тримати квартиру відкритою або часто провітрювати приміщення,

уникаючи протягів, що можуть спричинити простудні захворювання.

Планування самостійної розумової діяльності

Один день на тиждень необхідно звільнитися від освітнього навантаження і присвятити вільний час родині, виконанню домашніх обов'язків, спортивним заняттям, туризму, природі, мистецтву тощо. У кожному з інших шести днів тижня приділити час для задоволення фізіологічних потреб (сон, їжа, зарядка, водні процедури тощо) – разом приблизно 10 годин. На виконання домашніх справ та інших побутових потреб необхідно відводити 1–2 год, залежно від умов, в яких живе студент-заочник. Потрібно також врахувати час на дорогу між місцем проживання і основним місцем професійної діяльності, стадіоном або спортивним залом, місцем навчання (1–2 години). Час, що залишився поділити на виробничий, час на самостійне виконання запланованих завдань і вільний. Виробничий час визначається графіком і охоплює 7–9 год: до 3 год на день – виконання освітніх завдань решта часу на обов'язкову розумову діяльність. Згідно з такими розрахунками, так званого вільного часу залишається всього 2–3 години. Вільний час є необхідним для інтелектуально розвитку, для виконання соціальних функцій (громадської діяльності), спілкування з товаришами. Не лише студент-заочник, а й наше суспільство та держава зацікавлені в тому, щоб у нього було більше вільного часу, і в тому, щоб використовувати його продуктивніше. Вільний час можна збільшити за рахунок зменшення витрат часу на побутові потреби, покращення організації громадського харчування та торгового обслуговування студентів, скорочення часу на транспорт шляхом раціоналізації маршрутів тощо. Це залежить від адміністрації та громадських організацій ЗВО. Окрім того, ліквідація витрат часу, підвищення зосередженості, уваги на заняттях, дає відчутний ефект: витрачається значно менше часу на самостійну діяльність.

Зручно зазначати види планів у спеціальному блокноті «Тижневик».

Високої продуктивності самостійної розумової діяльності, а отже – економії часу, можна досягти в умовах правильного чергування занять. Якщо в один день доводиться працювати над декількома предметами, то необхідно почати з предмета, що є більш легким для сприйняття. Це забезпечить легке входження у процес навчальної, розумової діяльності. Наступним буде найскладніший предмет, а потім – інші предмети, в міру зменшення ступеня складності [1; 3; 5].

Для занять, що потребують значних затрат часу на «впрацьовуваність» та підготовку до розумової діяльності (виконання розрахунків для курсової роботи, креслень, рефератів тощо), краще виділяти у визначений день весь час самостійних занять або весь день курсового проектування, якщо він передбачений розписом [1].

Діяльність, що вимагає запам'ятовування, необхідно поділити на дози і виконувати щодня. Наприклад, іноземна мова засвоюється ефективніше, якщо виділити на її вивчення по півгодини протягом трьох днів, ніж дві години за «один присід».

Під час планування заняття на день потрібно враховувати час більш продуктивної діяльності. Для більшості людей (їх називають «аритміки») цей час припадає на два періоди: з 9⁰⁰ до 13⁰⁰ і з 16⁰⁰ до 18⁰⁰. Однак приблизно для 1/6 частини студентів-заочників (їх називають «жайворонки»), більш ефективно виявляється розумова діяльність у ранковий час, з серединою періоду в 10⁰⁰. Для них притаманне ранішнє пробудження. Приблизно третина студентів-заочників («сови») є більш працездатними у вечірній час (середина періоду – 20⁰⁰). Переважно для людей більш низька продуктивність розумової діяльності припадає на нічний час – з 1⁰⁰ до 3⁰⁰ ночі. Тому не потрібно переносити самостійну діяльність на ніч, адже після наступний робочий день буде малопродуктивним.

Раціональне використання часу

Під час складання щоденного плану потрібно визначити час, який є необхідним і достатнім для виконання кожного запланованого виду діяльності.

Зосередженість на заняттях під час самостійної розумової діяльності має важливу значущість для ефективного використання часу студента-заочника.

Спостереженнями, що було проведено у ЗЗСО, встановлено: від 20 до 80 % часу десятикласник витрачає марно. Перед ним підручник, зошити, він сидить за робочим столом, проте, за висловом К. Ушинського: «Не мислить, а мріє». Привчивши себе до зосередженості, студент-заочник зміг би вивільнити половину (а деякі й більше) часу, що витрачається на самостійну розумову діяльність, не знизивши якості її результатів. Сформувавши зосередженість можна лише шляхом самовиховання. Насамперед, потрібно спостерігати за собою «з боку», «ловити» себе в момент початку відволікання, аналізувати і визначати, які причини й обставини призводять до втрати зосередженості, а також робити все можливе для їх усунення.

Багато часу студент-заочник втрачає через надмірну квапливість. Наприклад, розпочинаючи виконання завдання, він не намагається відновити в пам'яті теоретичні засади, без яких розумову діяльність виконувати неможливо. Через це доводиться багато разів її переробляти, на що студент витрачає набагато більше часу. Виконуючи розрахунки, деякі студенти-заочники не аналізують правильність виконання кожної дії, логічну можливість отримання певного результату проміжної операції, не перевіряють результат методом приблизного розрахунку «в умі», не спостерігають за відповідністю розмірностей, знаків. Такі розрахунки доводиться багато разів перевіряти та перераховувати, що знову ж призводить до втрати часу. Істотний резерв часу

передбачає раціоналізацію його використання, а також ліквідацію непродуктивних втрат.

Використання інструктивно-методичних рекомендацій

Педагогічне керівництво позааудиторної самостійної розумової освітньої діяльності полягає в тому, щоб правильно визначити обсяг і зміст домашнього завдання. Студенту-заочнику також важливо знати те, як потрібно виконувати певні завдання, якими прийомами та методами користуватися, якою є методика самостійної освітньої діяльності. Тут певну значущість мають систематичні рекомендації науково-педагогічного працівника та демонстрація зразка виконаного завдання, а також вправи студентів-заочників у застосуванні певних методів самостійної освітньої діяльності.

Останнім часом широкого поширення набули різні види інструктивно-методичних рекомендацій до самостійної освітньої діяльності: загальні – відповідають різним предметам, конкретні – для окремих предметів.

Наприклад, загальні методичні рекомендації про те, як працювати з текстом конкретного параграфа підручника, формулюють так:

1) уважно прочитайте параграф; 2) уважно прочитайте текст по частинах (абзацах), виділіть головне; 3) розберіться з тим, що означають нові терміни, назви, використовуйте для цього не лише підручник, а й словники; 4) ретельно вивчіть малюнки, схеми, фото, що пояснюють певний текст; 5) випишіть у зошит важливі визначення, терміни, назви.

Поряд із загальними рекомендаціями, важливе місце займає інструктаж, що орієнтує студентів-заочників на самостійну освітню діяльність з конкретного матеріалу. Увагу студентів-заочників звертають на обсяг завдань, які необхідно виконати, а також на те, що потрібно повторити з раніше вивченого, які методи доцільно використовувати, як організувати самоконтроль [4; 6].

Педагогічна ефективність самостійної діяльності студентів

Педагогічна ефективність самостійної освітньої діяльності студентів-заочників залежить від якості керівництва нею з боку викладача. Він розробляє систему завдань і чітко визначає завдання кожної самостійної роботи, навчає студентів раціональним прийомам розумової праці, інструктує їх перед виконанням завдання, спостерігає за виконанням самостійної роботи, своєчасно надає допомогу в подоланні труднощів і виправленні помилок, підбиває підсумки, аналізує й оцінює результати кожної роботи [2].

Самостійна діяльність студента – це освітня діяльність студента-заочника, яка планується, виконується за завданням, відбувається під методичним керівництвом і контролем викладача, але без його прямої участі [3].

У сучасній вищій школі роль науково-педагогічного працівника дедалі більше зводиться до організації пізнавальної діяльності студентів. Пі-

знання студент має здійснювати сам. Це має принципове значення. Лише знання, які здобуті власною діяльністю, є міцними, глибокими та дієвими. Лише шляхом напруженої мозкової діяльності можна досконало оволодіти навчальним предметом.

Таким чином, самостійна діяльність студента-заочника формує навички самостійної діяльності та відіграє значну виховну роль. Вона формує самостійність як важливу рису характеру, що займає провідне місце в структурі особистості сучасного фахівця.

Використані літературні джерела

1. Організація навчально-виховного процесу: з досвіду роботи вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації: у 2-х ч. / за ред. С.Ф. Світельська, Н.В. Патока, Н.В. Король та ін. Київ : НМЦ ВО, 2004. 365 с.
2. Педагогическая энциклопедия: в 4-х томах. Москва. 1996. 486 с.
3. Педагогіка / за ред. А.П. Кондратюк. Київ : Вища школа, 2006. 183 с.
4. *Ерецький М.І.* Удосконалення навчання в технікумі / М.І. Ерецький. Москва : Высшая школа, 2009. 98 с.
5. *Кузьминський А.І.* Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / А.І. Кузьминський. Київ : Знання, 2005. 486 с.
6. Загальна характеристика форм організації навчання у вищій школі. URL: <https://pidruchniki.com/>.

References

1. Korol, N.V., & Svitelska, S.F. et. al. (Eds.) (2004). *Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: Z dosvidu roboty vyshchyykh navchalnykh zakladiv I–II rivniv akredytatsii [Orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu: z dosvidu roboty vyshchyykh navchalnykh zakladiv I–II rivniv akredytatsii]*. Kyiv. 365 p.
2. *Pedagogichna entsiklopediia [Pedagogical encyclopedia]* (1996). Moscow. 486 p.
3. Kondratiuk, A.P. (2006). *Pedagogika [Pedagogy]*. Kyiv. 183 p.
4. Eretskiy, M.I. (2009). *Udoskonalennia navchannia v tehnikumi [Improvement of training in the technical school]*. Moscow. 98 p.
5. Kuzminskiy, A.I. (2005). *Pedagogika vishchoi shkoli [Higher Education Pedagogy]*. Kyiv. 486 p.
6. *Zahalna kharakterystyka form orhanizatsii navchannia u vyshchii shkoli [General characteristics of forms of organization of education in higher education]*. Retrieved from: <https://pidruchniki.com/>.

Poltorak Nataliia. Essence and Tasks of Educational Training of External Students in Higher Education Institutions.

Summary.

The article substantiates the necessity of independent educational activity of external students in institutions of higher education. Different types of activities of part-time students are described. The following aspects of their training are defined: what is planned, what is performed

on a task, under the methodical guidance and control of a scientific and pedagogical worker without his / her direct involvement.

Specialists are trained at the correspondence departments in different specialties. The organization of study at the correspondence department has specific features.

In modern high school, the role of the scientific and pedagogical worker is increasingly reduced to the organization of cognitive activity of students. The student must carry out the knowledge independently. This is of fundamental importance. Only the knowledge gained through one's own work is lasting, deep and effective. Only through intense brain activity you can master the subject perfectly. Clear planning and organization of independent activity play a crucial role in mastering the material by the part-time student.

The pedagogical effectiveness of independent educational activity of part-time students depends on the quality of guidance by the higher education teacher. He develops a system of tasks and clearly defines the tasks of each independent work, teaches students rational methods of mental work, instructs them before completing the task, observes the performance of independent work, timely assists in overcoming difficulties and correcting mistakes, summarizes, analyzes results.

The correspondence courses of providing educational services to the student forms the skills of independent activity in general and plays a significant educational role. It forms independence as an important character trait, which occupies a leading place in the personality structure of the modern specialist.

Key words: independent cognitive educational activity; regime; planning.

Полторак Н.Г. Сущность и задачи подготовки специалистов заочной формы обучения в высших учебных заведениях.

Аннотация.

Обоснована необходимость самостоятельной работы студентов в процессе учебной деятельности, которая планируется и выполняется по заданиям под методическим руководством и контролем преподавателя, но без его прямого участия.

В современной высшей школе роль преподавателя все больше сводится к организации познавательной деятельности студентов. Знания студент должен получать сам. Это имеет принципиальное значение. Только знания, полученные собственным трудом, являются крепкими, глубокими и действенными. Только путем напряженной мозговой деятельности можно в совершенстве овладеть учебным предметом.

Самостоятельная работа студента формирует навыки самостоятельной деятельности и играет значительную воспитательную роль. Она формирует самостоятельность как важную черту характера, которая занимает ведущее место в структуре личности современного специалиста.

Ключевые слова: самостоятельная работа; режим; планирование.